

تحلیل ساختار طرح و نقش قالیچه‌های عشایری استان خراسان جنوبی⁻

فرنوش رحمانی^{**}

علی وندشعاری^{***}

عبداله میرزایی^{****}

وحیده حسامی^{*****}

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۱۱/۰۹

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۷/۱۸

چکیده

استان خراسان جنوبی به عنوان یکی از مراکز مهم تولید قالیچه‌های عشایری ایران به شمار می‌رود. قالیچه‌های عشایری این استان عموماً توسط ایلات بلوچ و طوایف عرب ساکن در جغرافیای این استان بافته می‌شوند. مسئله اصلی پژوهش حاضر، تحولات سریع روی داده در شیوه زندگی عشایر و فراموشی طرح‌ها و نقوش سنتی و اصیل قالیچه‌های عشایری بافت این استان است. بر این اساس سوالات پژوهش نیز عبارتند از: ساختارهای طراحی رایج در قالیچه‌های عشایری استان خراسان جنوبی کدامند؟ نقش مایه‌های رایج در قالیچه‌های عشایری استان خراسان جنوبی کدامند؟ هدف تحقیق، شناسایی و مستندسازی ساختار طراحی و تنوع نقوش قالیچه‌های عشایری بافت استان خراسان جنوبی است. بدین منظور با انجام مطالعات میدانی، تعداد ۱۶ نمونه از قالی‌های اصیل عشایری بافت استان خراسان جنوبی براساس جغرافیای تولید آن‌ها شناسایی و به شیوه توصیفی - تحلیلی و به روش استقرایی در راستای سوالات پژوهش تحلیل شدند. نتایج بیانگر است که حوزه‌های تولید قالی در این استان، دارای ساختارهای متنوعی از جمله لچک‌ترنجی، تصویری، درختی، محرابی، ترنج‌دار، واگیره‌ای و لچک‌دار هستند. نقش مایه‌های رایج در قالیچه‌های عشایری استان نیز شامل گل ابر، فتح‌اللهی، مرغی، طاووسی، لچک‌دار گوشه‌سفید، گل کشمیری، مددخانی، دو گل، چیات اشتر، بازوبندی، گلدانی، گل کاشان، کاج، و پرچلکی هستند. بیش‌ترین فضای مورد استفاده در نقش‌پردازی قالیچه‌ها به نقوش انتزاعی و شکسته برگرفته از محیط پیرامون اختصاص دارد. با توجه به نوع سبک زندگی، استفاده از نقوش گیاهی منطقه مانند انواع گل، بته، نقوش حیوانی مانند بز، شتر، مرغ، اسب و انواع نقوش انتزاعی برگرفته از اشیاء پیرامون در قالیچه‌ها مشاهده می‌شود.

کلیدواژه‌ها:

ساختار طراحی، نقش مایه، قالیچه عشایری، خراسان جنوبی، عشایر بلوچ.

⁻ این مقاله برگرفته از پایان‌نامه نگارنده اول با عنوان «بررسی و تحلیل فرمی طرح و نقش قالی‌های معاصر استان خراسان جنوبی» با راهنمایی نگارندگان دوم و سوم و مشاوره نگارنده چهارم است که در دانشکده فرش دانشگاه هنر اسلامی تبریز به انجام رسیده است.

^{**} دانشجوی دکتری تاریخ تطبیقی هنر اسلامی، گروه پژوهش هنر، دانشگاه الزهراء (س)، تهران، ایران / Rahmani.farnoosh@yahoo.com

^{***} دانشیار، گروه فرش، دانشگاه هنر اسلامی تبریز، تبریز، ایران (نویسنده مسئول) / A.vandshoar@tabriziau.ac.ir

^{****} دانشیار، گروه فرش، دانشگاه هنر اسلامی تبریز، تبریز، ایران / A.mirzaei@tabriziau.ac.ir

^{*****} مربی، گروه فرش، دانشگاه بیرجند، بیرجند، ایران / Hesami@birjand.ac.ir

۱. مقدمه

استان خراسان جنوبی به عنوان یکی از مناطق مهم تولید قالی جنوب شرق ایران به شمار می رود. قالی های تولیدی این استان عمدتاً در دو سبک شناخته شده شهری بافت (به مرکزیت مرکز استان و شهرستان بیرجند) و عشایری بافت (با محوریت عشایر بلوچ و عرب که در سرتاسر استان پراکنده اند) تولید می شوند. در طی ادوار تاریخی، خراسان جنوبی همواره مورد توجه سردمداران حکومت بوده و از نیروهای عشایر برای ایجاد امنیت مرزها استفاده شده است. برخی طوایف به اجبار و برخی به اختیار و در پی دسترسی به چراگاه مناسب به خراسان جنوبی کوچ کرده اند. شهرت قالیچه های بلوچی عمدتاً ناشی از آن است که عشایر دامدار بلوچ، پرورش دهنده یکی از بهترین نژادهای گوسفندان پشمنی به نام نژاد بلوچی می باشند که پشم آن یکی از مناسب ترین الیاف پشم برای بافتن قالیچه هایی با بافت متوسط و درشت است. استفاده از مو و پشم بز در بافته های بلوچ و همچنین پشم شتر در بین عشایر بلوچ رواج دارد. اگرچه امروز نسل جوان تر عشایر بلوچ شاید کمتر به تولید قالیچه می پردازند، ولی انبوهی از قالیچه های زیبا با رنگ های طبیعی محصول عشایری است که در گذشته اکثراً به این حرفه اشتغال داشته اند.

اصولاً در بین عشایر بیش تر نقش ها هندسی و انتزاعی می باشند. طرح های گل و بوته استیلزه شده برحسب آن که به کدام منطقه تعلق داشته باشند، بسیار با هم متفاوتند. درواقع، به تبع محل سکونتشان، غالباً طرح های ویژه ای را در هریک از طبقه بندی ها مشاهده می کنیم. همچنین بعضی از طرح ها از قالی های دیگر اقتباس شده اند (هانگلدین، ۱۳۷۵: ۸۵).

قالی های شهری استان خراسان جنوبی به علت اهمیت و شهری بودن این قالی ها و دسترسی آسان به نمونه های موجود در منابع کتابخانه ای و بازار فرش، در سال های گذشته مورد توجه پژوهشگران بوده اند. از طرفی مطالعه قالیچه های عشایری استان به علت پراکندگی جغرافیایی مناطق زندگی عشایر و دشواری دسترسی به نمونه های اصیل این قالیچه ها، کمتر مورد توجه قرار گرفته است. تحولات سریع فرهنگی و اجتماعی در حال وقوع نیز باعث شده تا تولید قالی های اصیل و سنتی در میان عشایر استان کم رنگ شده و روز به روز از تنوع، کیفیت و کمیت این قالی ها کاسته شود. از این رو، مسئله اصلی پژوهش حاضر کاهش تنوع طرح های اصیل قالی های عشایر و فراموشی دایره المعارف ساختار طراحی و نقوش رایج در قالی های عشایری ایران در گام نخست و قالی های عشایری بافت استان خراسان جنوبی در گام بعدی می باشد. هدف از پژوهش حاضر نیز شناسایی و مستندسازی ساختار طراحی قالی های عشایری استان و نیز فرهنگ و آذگانی نقش مایه های قالی هاست. سوالات پژوهش عبارتند از: ساختارهای طراحی رایج در قالی های عشایری استان خراسان جنوبی کدامند؟ نقش مایه های رایج در قالی های عشایری استان خراسان جنوبی کدامند؟

۲. روش پژوهش

روش انجام این پژوهش، توصیفی-تحلیلی و جمع آوری اطلاعات آن کتابخانه ای و میدانی است. پیشینه تاریخی خراسان جنوبی به شیوه کتابخانه ای و شناسایی نمونه ها به صورت میدانی صورت گرفته است. جامعه آماری به شکل هدفمند و براساس قالیچه های در دسترس و در حال تولید منطقه انتخاب شده است. با توجه به تنوع ساختار طرح و نقش در مناطق عشایری برای شناسایی بهتر طرح ها، به تفکیک قالیچه ها براساس طبقه بندی رایج^۱ در طرح و نقش پرداخته شده که در این میان طرح ها شامل هفت دسته کلی است که در نمودار (۱) آمده است. جامعه آماری تحقیق شامل تمام قالیچه های عشایری بافته شده در جغرافیای استان خراسان جنوبی بوده است که از این میان، تعداد ۱۰۸ نمونه با حضور در میدان تحقیق عکاسی شدند و سپس با مطالعه دقیق و حذف نمونه طرح های مشابه و با حفظ حداکثر تنوع، تعداد ۱۶ قالیچه به عنوان نمونه های تحقیق مورد تحلیل و توصیف قرار گرفتند. این نمونه ها دارای طرح و نقش بلوچ خراسان جنوبی بوده اند. نمونه های مورد بررسی این استان مربوط به شهرستان های زیرکوه (۵ مورد)، نهبندان (۳ مورد)، قائن (۳ مورد)، بیرجند (۲ مورد)، درمیان (۱ مورد)، سربیشه (۱ مورد)، و خوسف (۱ مورد) می باشد. لازم به ذکر است معیار نام گذاری قالیچه های عشایری^۲، فرهنگ رایج در منطقه است. اسلوب و ویژگی های فنی بافت در قالیچه های این استان، گره نامتقارن^۳ و گره متقارن^۴ و دارهای^۵ مورد استفاده از نوع افقی^۶ است. جدول (۱) نشان دهنده جغرافیای بررسی شده در جامعه آماری پژوهش است که به معرفی و بررسی قالیچه های استان خراسان جنوبی اختصاص دارد.

مجله خراسان
شماره ۱۳۲

تحلیل ساختار طرح و نقش
قالیچه های عشایری استان
خراسان جنوبی، فنوش
رحمانی و همکاران، ۱۳۲-۱۳۳

جدول ۱: جغرافیای جامعه آماری بررسی شده درخصوص قالیچه‌های عشایری استان خراسان جنوبی (نگارندگان)

شهرستان	توابع			
زیرکوه	اسفدن	آبیز	امیرآباد	افین
سربیشه	سربیشه	مود	چاج	اسفزار
درمیان	خلف	اسدیه	خسروآباد	هندولان
نهبندان	چاه دراز	عرب خانه	شوسف	محمدآباد
بیرجند	بیرجند	القار	گازار	حاجی آباد
قائن	قائن	کرغند	بمرود	دو چاهی
خوسف	خوسف	باغان	بصیران	خور

۳. پیشینه پژوهش

به لحاظ اهمیت و جایگاه خراسان جنوبی در جغرافیای فرش ایران، پژوهش‌های متعددی با موضوع قالی خراسان جنوبی به انجام رسیده است. از جمله این پژوهش‌ها می‌توان به این موارد اشاره کرد:

مریدی، مراثی و مقتی‌پور (۱۳۹۶) در مقاله‌ای با عنوان «تحلیل علیت و عاملیت در دگرگونی‌های دو دهه اخیر قالی ایران (مناطق مورد مطالعه: خراسان شمالی، خراسان رضوی، خراسان جنوبی)» به این نتیجه رسیده‌اند که موجودیت یک قالی در شرایط معمول، رابطه تنگاتنگی با علل و شرایط آن دارد؛ اما دگرگونی‌ها و تغییرات قالی در ابعاد مختلف آن در دوران اخیر بیش‌تر متأثر از فعالیت عاملیت‌ها (کارگزاران) بوده است. رخشانی‌مقدم (۱۳۹۵) در پایان‌نامه خود با عنوان «بررسی علل رکود بازار فرش خراسان جنوبی» به این نتیجه رسیده است که خلایق و نوآوری در طرح و نقش فرش دست‌بافت، شناخت سلیقه بازار مصرفی، توجه به کیفیت محصول، شناخت رقبای خارجی در بازار فروش و برداشتن تحریم، از عواملی هستند که سهم به‌سزایی در رونق بازار فرش دارند. مرتضی شاه‌بیگی (۱۳۹۵) در پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد «تأثیر مؤلفه‌های فرهنگی بر نقوش فرش قائنات» به این نتیجه رسیده است که بخش اعظم نقوش قالی و قالیچه‌های این مناطق در گذر تاریخ، هویت و اصالت خود را حفظ کرده و به عنوان یک تولید فرهنگی مؤلفه‌های متعددی هم‌چون مذهب، باورها و اعتقادات، الهام از طبیعت، روایات و داستان‌های ادبی، بخش مهمی از شکل‌گیری نقوش را به خود اختصاص داده‌اند.

عاملی، صفاران و صباغ‌پور (۱۳۹۴) در مقاله‌ای با عنوان «بررسی تغییرات فرش‌های ریزه‌ماهی در شهرستان بیرجند طی دهه‌های اخیر»، به این نتیجه رسیده‌اند که در طول زمان، ساختار اصلی واگیره ثابت مانده، اما ابعاد آن بسیار کاهش یافته است. تغییر رنگ‌بندی از رنگ‌های تیره مثل سرمه‌ای (کبود) و قرمز (لاکی) به رنگ‌های روشن مثل سفید و کرم از دیگر تحولات ایجادشده در فرش‌های ریزه‌ماهی بیرجند طی دهه‌های اخیر بوده است. مریم افتاده (۱۳۹۳) در پایان‌نامه خود با عنوان «بررسی نقوش قالیچه‌های بلوچی خراسان جنوبی» با مطالعه ۲۰۰ نمونه از قالیچه‌های بلوچ منطقه، به مجموعه‌ای از نقش‌مایه‌های ذهنی باف دست یافته که به کمک نقوش هندسی، توسط دختران و زنان عشایری و روستایی منطقه خراسان جنوبی بافته می‌شوند. شیرین صوراسرافیل (۱۳۸۳) به شرح مختصری از فرش‌بافی خراسان جنوبی اشاره می‌کند و از قائنات به عنوان یکی از قطب‌های مهم فرش‌بافی شرق کشور در زمان گذشته نام می‌برد. تورج ژوله (۱۳۸۱) در کتاب برگ از قالی خراسان، به فرش‌بافی در منطقه خراسان جنوبی اشاره کرده است. اریک اشنبرنر (۱۳۷۴) در مجموعه کتاب سه‌جلدی قالی‌ها و قالیچه‌های ایران، نکات و تصاویر قابل‌تأملی راجع به قالی خراسان آورده است.

پژوهش‌های ذکرشده هرکدام بیش‌تر روی یک منطقه و یا طرح خاص تأکید کرده و آن را مورد مطالعه قرار داده‌اند. پژوهش حاضر که براساس مطالعات میدانی صورت گرفته، به شناسایی، مطالعه و بررسی طرح و نقش قالیچه‌های استان خراسان جنوبی پرداخته و مستقل از پژوهش‌های پیشین است و اهداف متفاوتی دارد، بنابراین در عین توجه به آن‌ها، شامل یافته‌های متفاوتی خواهد بود.

۴. تاریخچه قالی‌بافی در استان خراسان جنوبی

استان خراسان جنوبی ازجمله مناطقی در ایران است که در حیطه فرش‌بافی از گذشته تاکنون دارای اصالت و پیشینه تاریخی بوده و فرش‌های این منطقه با دارا بودن طرح‌ها و نقوش متنوع در نظام فرش‌بافی ایران از جایگاه قابل توجهی برخوردار هستند. به‌طور کلی وضعیت قالی‌بافی

منطقه را طی صد سال اخیر می‌توان به سه دوره تقسیم کرد: دوره اول سال‌های قبل از ۱۳۰۰ ه.ش و دوران بافت قالی خوب و ممتاز در منطقه است؛ دوره دوم، سال‌های ۱۳۰۰ تا ۱۳۲۲ ه.ش است که به دلیل عواقب جنگ‌های جهانی اول و دوم به‌رغم تولیدات نسبتاً خوب در مناطقی همچون مود و شهر بیرجند، رکود و آشفتگی خاصی در وضع صادرات و فروش فرش به‌وجود آمد؛ در دوره سوم (از سال ۱۳۳۰ ه.ش) دوران شکوفایی و تجدید حیات فرش منطقه آغاز شد و به‌تدریج با آغاز فعالیت تولیدکنندگان و بافندگان این هنر، شهرت گذشته خود را در این منطقه بازیافت (ژوله، ۱۳۷۵: ۷۰).

این پژوهش به بررسی قالیچه‌های دوره سوم این منطقه و به مطالعه میدانی تمامی قالیچه‌های عشایری موجود در استان خراسان جنوبی پرداخته‌است که به‌طور کلی شامل چند دسته می‌شود: (۱) ایل بهلولی: بزرگ‌ترین ایل تولیدکننده قالیچه‌های بلوچی در جنوب خراسان می‌باشند (شهرستان‌های قائن، بیرجند و نهبندان). بهلولی‌ها اساساً از نژاد ترک‌های فارس و شامل سه طایفه بهلولی، دلاکه و بالفروش می‌باشند که در عین پراکندگی، از وحدت قومی - قبیله‌ای خاصی برخوردارند؛ (۲) طوایف عرب: از دیگر تولیدکنندگان قالیچه بلوچ، طوایف عرب خراسان هستند که در مناطق عرب‌خانه نهبندان، بخش درمیان بیرجند و اطراف فردوس ساکن هستند و شغل اصلی آنان دامداری با شیوه زندگی عشایری است. تولیدات آن‌ها خشن‌تر و کم‌دوام‌تر از سایر قالی‌های بلوچ می‌باشد. (۳) قوم سیستانی: به‌علت بروز خطرانی همچون سیل، خشکسالی، ناامنی و ... سیستانی‌های زیادی به استان‌های گلستان و خراسان مهاجرت نمودند و در برخی از شهرستان‌های حوزه تولید قالی بلوچ سکنی گزیدند که به دلیل تأثیر مبادلات فرهنگی با بلوچ‌ها، به حرفه قالی‌بافی روی آوردند. طوایف جر، چشک و نخعی، اصالتاً سیستانی بوده و از عمده‌ترین تولیدکنندگان قالی بلوچ هستند. (۴) اقوام دیگر: اقوام دیگری از تیره‌های مختلف مانند کلاه‌درازی، علی‌میرزایی، قرایی، مغول‌زاده، خجوی، ابوالقاسم و ابراهیم‌مرتضی به بافت طرح‌ها و نقوش بلوچ اشتغال دارند.

۵. طبقه‌بندی قالیچه‌های عشایری خراسان جنوبی براساس یافته‌های پژوهش

بررسی‌های صورت‌پذیرفته نشان می‌دهند که طرح‌های رایج در قالیچه‌های خراسان جنوبی شامل هفت دسته کلی هستند که عبارتند از: واگیره‌ای، لچک‌ترنج، ترنج‌دار، لچک‌دار، محرابی، تصویری و درختی (نمودار ۱).

نمودار ۱: طبقه‌بندی قالیچه‌های عشایری خراسان جنوبی (نگارندگان)

جدول (۲) براساس هفت دسته کلی طرح تنظیم شده و نام هریک از قالیچه‌ها مرتبط با دسته‌بندی در مقابل آن‌ها قرار گرفته‌است. در این جدول، با استناد به یافته‌های میدانی، از اسامی رایج (محلی) برای نام قالیچه‌ها استفاده شده‌است.

جدول ۲: طبقه‌بندی قالیچه‌های عشایری خراسان جنوبی (نگارندگان)

طرح و نقش	طبقه‌بندی	زیرکوه	سربیشه	درمیان	نهبندان	خوسف	قائن	بیرجند
لچک‌ترنج	گل ابر	-	-	-	فتح‌اللهی	-	-	-
ترنج‌دار	-	-	-	مرغ خوابیده	-	گل طاووسی	مرغی	-
لچک‌دار	گوشه‌سفید	-	-	-	-	-	-	-
درختی	کاجی	-	-	-	-	-	-	-
تصویری	پادرازی	-	-	-	-	-	-	-
واگیره‌ای	گل کشمیری گلدانی	-	-	خشتی	مددخانی	-	دو گل چپات اشتر	بازوبندی گل کاشان
سجاده‌ای	-	-	-	-	پرچلکی	-	-	-

در جدول (۳)، تصاویر نمونه قالیچه‌ها براساس اسامی آن‌ها طبقه‌بندی شده‌است. این تصاویر از تمامی مناطق خراسان جنوبی و در تحقیقات میدانی به‌دست آمده‌اند. در ادامه مطالب نیز ویژگی‌های فرمی طرح و نقش این قالیچه‌ها موردبررسی قرار گرفته‌است.

جدول ۳: تصاویر نمونه قالیچه‌های عشایری بررسی‌شده استان خراسان جنوبی (نگارندگان)

واگیره‌ای			
			
تصویر ۱: طرح قایی، زیرکوه (آبیز)	تصویر ۲: طرح مددخانی، نهبندان	تصویر ۳: طرح دو گل، قائن (بمروند)	تصویر ۴: طرح چپات اشتر، قائن
واگیره‌ای		لچک‌دار	
			
تصویر ۵: طرح بازوبندی، بیرجند (گازار)	تصویر ۶: طرح گلدانی، زیرکوه	تصویر ۷: طرح گل کاشان، بیرجند	تصویر ۸: طرح گوشه‌سفید، سربیشه (خور)

مجله علمی-پژوهشی
پژوهش‌های خراسان

دفتر نشر علمی-پژوهشی خراسان

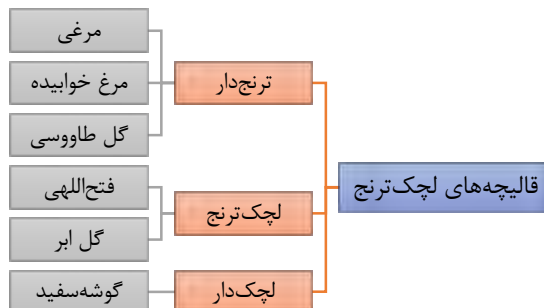
سال هفتم، شماره ۱، پیاپی ۱۲

بهار و تابستان ۱۴۰۳

لچک ترنج‌دار	ترنج‌دار		
			
تصویر ۱۲: طرح گل ابر، زیرکوه	تصویر ۱۱: طرح گل طاووسی، خوسف	تصویر ۱۰: طرح مرغ خوابیده، درمیان (خلف)	تصویر ۹: طرح مرغی، قائن (کرغند)
درختی	سجاده‌ای	تصویری	لچک ترنج‌دار
			
تصویر ۱۶: طرح کاجی، زیرکوه	تصویر ۱۵: طرح پرچلیکی، قائن	تصویر ۱۴: طرح پادرازی، زیرکوه (آبیز)	تصویر ۱۳: طرح فتح‌اللهی، نهبندان

۱-۵. معرفی طرح و نقش قالیچه‌های عشایری خراسان جنوبی

در مورد معرفی طرح و نقش، آنالیز خطی تصاویر هریک از قالیچه‌های به‌دست‌آمده از خراسان جنوبی، مطابق جدول (۳) تنظیم شده‌است. به این صورت که عناصر تشکیل‌دهنده ترنج، لچک و متن با بررسی نقش‌مایه، ساختار و حاشیه در جداول جداگانه آورده شده‌اند تا بتوان با بررسی نتایج به‌دست‌آمده به خصوصیات فرمی در قالیچه‌ها دست یافت. لازم به توضیح است که برای درک بهتر تنوع موجود، قالیچه‌های لچک‌ترنج‌دار و نیز قالی‌های طرح واگیره‌ای، به‌عنوان شاخص تلقی شده‌اند و در ارائه نمونه‌ها برای بررسی از هم جدا شده‌اند.

نمودار ۲: طبقه‌بندی قالیچه‌های لچک‌ترنج (نگارندگان)

۵-۱-۱. طرح مرغی: این طرح ازجمله نمونه‌های موجود ترنجی در میان قالی‌های روستایی بلوچ‌نشین استان خراسان جنوبی می‌باشد. قرارگیری هریک از نقش‌مایه‌های مرغ به‌صورت قرینه در مقابل یکدیگر ازجمله ویژگی‌های منحصر به‌فرد این طرح به‌شمار می‌آید. در مصاحبه با آقای صمیمی، مشخص شد قالی ترنجی مرغی ازجمله طرح‌های شناخته‌شده بلوچ خراسان محسوب می‌گردد. ایل بهلولی قائنات و بیرجند ازجمله بافندگان مختص این طرح به حساب می‌آیند. طرح‌های مرغی بلوچ را می‌توان به طرح‌های دارای نقش‌مایه‌های منفرد مرغی ساده و طرح‌های دارای نقش‌مایه مرغ با پرندگان کاملاً واقعی تقسیم نمود. طرح‌هایی که صرفاً دارای تزئینات کله‌مرغی هستند، در طبقه‌بندی طرح‌های مرغی قرار نمی‌گیرند (محمدعلی صمیمی، مصاحبه درخصوص طرح فرش، مرداد ۱۳۹۹).

۵-۱-۲. طرح مرغ خوابیده: طرح ترنجی با نام مرغ خوابیده ازجمله طرح‌های دو روستای خلف و سراب در شهرستان درمیان است. ویژگی بارز نقش‌پردازی این طرح استفاده از چهار مرغ خوابیده در مرکز ترنج است که ترنج‌ها در یک ردیف و در مواردی در دو یا سه ردیف کنار یکدیگر تکرار می‌شوند. خطوط در میان نقوش متن، سبب ایجاد ریتم در نظر بیننده شده‌است. همچنین اکثراً دارای متن کرم یا سفید عاجی می‌باشند.

۵-۱-۳. طرح فتح‌اللهی: طرح لچک‌ترنجی فتح‌اللهی ازجمله طرح‌های شاخص بلوچ خراسان در بین عشایر بلوچ و عرب است. لازم به ذکر است بافت این نقشه علاوه بر روستای چاه‌دراز در بخش عرب‌خانه شهرستان نهبندان و شهرستان درمیان هم صورت می‌پذیرد، ولی اصالت بافت این طرح مربوط به طایفه فتح‌الله‌خانی زابل می‌باشد.

۵-۱-۴. طرح گل طاووسی: طرح موجود در قالب یک‌چهارم با نام گل طاووسی شناخته می‌شود که در میان مناطق بافندگی بلوچ خراسان جنوبی به‌صورت پراکنده بافته می‌شده‌است. در این میان، بافت این طرح در مناطق روستایی شهرستان خوسف ازجمله روستای خور متداول بوده‌است. ازجمله شاخصه‌های اصلی این طرح، استفاده از نقش طاووس به‌صورت قرینه است که با رنگ متن روشن و حاشیه پهن تیره اجرا شده‌است. قرارگیری ساختار نقش‌مایه طاووس به‌همراه پرندگان و گیاهان به‌صورت منفصل و قرینه مقابل یکدیگر در فضای متن، ازجمله ویژگی‌های این طرح محسوب می‌گردد که با ایجاد ریتم، از لحاظ بصری سبب نوعی پیوستگی در نظر بیننده شده‌است.

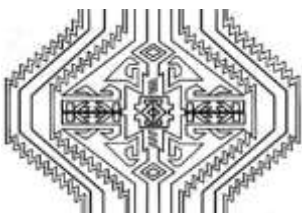
۵-۱-۵. طرح گل ابر: با توجه به طبقه‌بندی طرح و نقش، این طرح در قالب لچک‌ترنج با عنوان محلی گل ابری بافته می‌شود و از طرح‌های رایج در میان بلوچ‌های خراسان جنوبی می‌باشد. بعد از شهرستان زیرکوه در استان خراسان جنوبی، روستاهای شیرگ آقا، درویش‌آباد، و باغستان شهرستان سریش از دیگر حوزه‌های بلوچ‌نشین است که بافت این طرح در آن رواج بیش‌تری دارد (محمد ادیبیان، تولیدکننده فرش، مصاحبه مرداد ۱۳۹۹).

۵-۱-۶. طرح گوشه‌سفید: ساختار کلی این طرح متشکل از تکرار ردیف‌هایی از قاب به شکل هشت‌ضلعی می‌باشد که نقش‌مایه انتزاعی مرکز آن گل میخ نام دارد؛ همچنین در میان هریک از هشت‌ضلعی‌ها نقشی در اندازه کوچک‌تر به نام رتیلی قرار گرفته‌است. از جمله ویژگی‌های شاخص در نقش‌پردازی این طرح، اجرای فضاهای اصلی به‌صورت منفصل و استفاده از گل به‌عنوان تزئین اصلی در محیط اطراف قاب‌ها است.

۵-۲. تحلیل ساختار ترنج

با بررسی نمونه‌طرح‌های خطی از طبقه‌بندی فرم ترنج در قالیچه‌های خراسان جنوبی، ساختارهای متنوع ترنج در این منطقه در جدول (۴) قرار داده شده‌است. همچنین خصوصیات کلی ترنج‌های این منطقه در تصاویر خطی توضیح داده شده‌اند.

جدول ۴: آنالیز خطی ترنج در قالیچه‌های لچک‌ترنج عشایری خراسان جنوبی (نگارندگان)

ترنج‌دار		
		
تصویر ۱۰۹: آنالیز خطی تصویر (۱۱)	تصویر ۱۰۸: آنالیز خطی تصویر (۱۰)	تصویر ۱۰۷: آنالیز خطی تصویر (۹)

لچک‌دار	لچک‌ترنج
-	
-	تصویر ۲۰: آنالیز خطی تصویر (۱۲)
-	تصویر ۲۱: آنالیز خطی تصویر (۱۳)

۵-۲-۱. ترنج طرح مرغی: فرم ترنج به صورت هشت‌ضلعی در قالب یک‌چهارم است و در دو سوی آن دو مرغ در مقابل یکدیگر اجرا شده‌اند. استفاده از این فرم در میان بافته‌های مناطق بلوچ‌نشین خراسان از اصالت بالایی برخوردار است. نقش مایه انتزاعی مرغایی استفاده شده در مرکز ترنج که در تقدم دیداری بیننده قرار می‌گیرد، مرغک‌های پیدا و پنهان نامیده می‌شود. همچنین استفاده از نوعی مرغک‌های کوچک شکسته در تمامی اضلاع بیرونی ترنج، به‌عنوان نوعی تزئین خاص در نظر گرفته شده است.

۵-۲-۲. ترنج طرح مرغ خوابیده: ساختار ترنج فرش مرغ خوابیده توسط خطوط پلکانی به فضاهای لوزی‌شکل در یک ردیف تقسیم شده است. همچنین در چهار وجه قسمت مرکزی، مرغی خوابیده و انتزاعی اجرا گردیده است. این طرح مبتنی بر سه لوزی به‌عنوان ترنج در قالب یک‌چهارم می‌باشد که در مرکز سطحی مربع‌شکل قرار گرفته‌اند. همچنین محیط درونی ترنج با چهار نقش پرنده راج در قالی بلوچ تزئین شده است. استفاده از نقش مایه‌های انتزاعی شکسته مانند لوزی، گل‌های ریز، و شاخ قوچ به‌صورت منفصل از جمله عناصر به‌کاررفته در ترنج محسوب می‌گردد.

۵-۲-۳. ترنج طرح گل طاووسی: ساختار این ترنج برگرفته از فرم انتزاعی یک تک‌حوض همراه با خطوط محیطی به‌شکل پلکانی است که در قالب یک‌چهارم اجرا شده‌اند. از جمله نقوش به‌کاررفته در ترنج می‌توان به انواع نقش مایه‌های پرندگان اشاره نمود. نقش مایه انتزاعی استفاده شده در مرکز ترنج، «رتیلی» نامیده می‌شود. همچنین از نوعی سرترنج به‌شکل پرنده و سر قوچ که به‌عنوان نوعی تزئین خاص در نظر گرفته شده، استفاده می‌شود. از انواع نقوش انتزاعی مورد استفاده در ترنج که به‌صورت شکسته می‌باشند، می‌توان کژمار و بورک را نام برد.

۵-۲-۴. ترنج طرح گل ابر: علت نام‌گذاری این قالیچه به گل ابری بریدگی‌های اطراف نقش لوزی‌مانندی است که در وسط قالیچه به صورت تکی یا دوتایی بافته می‌شود. در این نمونه از قالیچه نیز می‌توان زمینه روشن و نقش مایه‌هایی با رنگ تیره در حاشیه و نقوش موجود در متن اصلی کار را شاهد بود که این کنتراست در رنگ، باعث زیباتر شدن قالیچه شده است. نقش مایه‌ها در این قالیچه به‌صورت شکسته و انتزاعی طراحی شده‌اند. آنالیز خطی طرح ترنج به‌صورت فرم لوزی در ساختاری ساده همراه با بریدگی‌هایی می‌باشد. از جمله نقش مایه‌های انتزاعی به‌کاررفته در فضای داخلی ترنج‌ها می‌توان به ابروی عروس به شکل کمان یا خط شکسته اشاره نمود.

۵-۲-۵. ترنج طرح فتح‌اللهی: نمونه آنالیز خطی این طرح ترنج، به‌صورت فرم لوزی در ساختاری ساده می‌باشد. همچنین نواری حلقه‌مانند به‌صورت قابی اطراف ترنج را احاطه نموده است. از جمله نقش مایه‌های انتزاعی به‌کاررفته در فضای داخلی ترنج‌ها می‌توان به پرنده، و گل و بوته اشاره نمود.

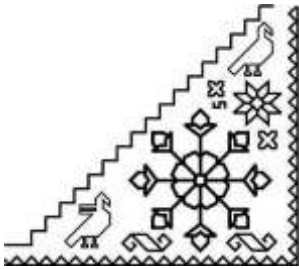
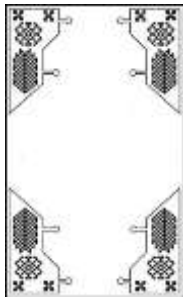
۵-۳. تحلیل ساختار لچک

ساختارهای متنوع لچک در قالی‌های منطقه خراسان جنوبی حاکی از آن است که حالت قرارگیری لچک‌ها تفاوت‌هایی با یکدیگر دارند. بر همین اساس، در جدول (۵)، طبقه‌بندی لچک‌ها با نام‌های لچک‌ترنج‌دار و لچک‌دار انجام شده است. همچنین خصوصیات کلی لچک‌های این منطقه در آنالیز خطی و توضیح عنوان‌ها ذکر شده است.

ساختار لچک

تحلیل ساختار طرح و نقش
قالیچه‌های عشایری استان
خراسان جنوبی، فنریش
رحمانی و همکاران، ۱۳۲-۱۳۳

جدول ۵: آنالیز خطی لچک در قالیچه‌های لچک‌ترنج عشایری خراسان جنوبی (نگارندگان)

لچک‌دار	لچک ترنج‌دار	
		
تصویر ۲۴: آنالیز خطی تصویر (۹)	تصویر ۲۳: آنالیز خطی تصویر (۱۳)	تصویر ۲۲: آنالیز خطی تصویر (۱۲)

۵-۳-۱. **لچک طرح گل ابر:** ساختار طرح لچک در این طرح بدون هیچ شباهتی به ترنج در نظر گرفته شده است که با استفاده از خطوط پله‌ای در قسمت عرضی به یکدیگر متصل شده‌اند. فضا سازی لچک‌ها با نقش مایه‌های ابروی عروس، «مجلک» متشکل از پنج مربع متصل و رتیلی انجام شده که به شکل ساده شده رتیل یا عنکبوت با دو لوزی تودرتو با هشت مرغک اجرا شده است. هم‌چنین در لچک از رنگ‌های تیره لاک‌ی و مشکی که از جمله رنگ‌های پرکاربرد در فرش‌های بلوچ خراسان جنوبی به حساب می‌آیند، استفاده شده است.

۵-۳-۲. **لچک طرح فتح‌اللهی:** ساختار طرح لچک در این طرح مشابه ترنج در نظر گرفته شده که با استفاده از خطوط پله‌ای در قسمت عرضی به یکدیگر متصل شده‌اند. فضا سازی لچک‌ها با گل و بوته اجرا شده، هم‌چنین در لچک از رنگی متفاوت با ترنج استفاده شده است.

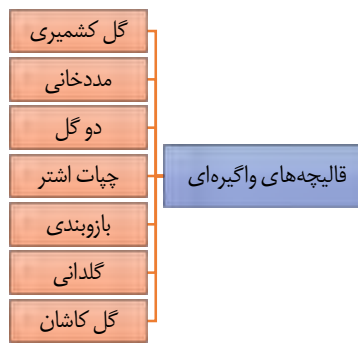
۵-۳-۳. **لچک طرح گوشه سفید:** ساختار لچک در این طرح با استفاده از خطوط پله‌ای در قسمت عرضی به یکدیگر متصل شده است. فضا سازی لچک‌ها با گل و بوته اجرا شده، هم‌چنین در لچک از رنگ کرم استفاده شده است که علت نامگذاری این طرح نیز می‌باشد.

جدول ۶: نقش مایه‌های به کار رفته در متن قالیچه‌های عشایری لچک‌ترنج خراسان جنوبی (نگارندگان)

طرح مرغی		
		
هشت ضلعی کله مرغی	مرغ	گلدان
طرح گوشه سفید		
		
هشت ضلعی	رتیلی	گل

۵-۴. بررسی ساختار کلی متن قالیچه‌های عشایری خراسان جنوبی (طرح‌های غیر لچک و ترنج‌دار)

در ادامه به بیان ویژگی‌های کلی طرح قالی‌هایی می‌پردازیم که شامل لچک‌ترنج نیستند و به طور کلی طرح‌های واگیره‌ای و سراسری دارند. آنالیز خطی هریک از تصاویر قالیچه‌ها طبق جدول (۳) تنظیم شده است تا با بررسی نتایج به دست آمده، بتوان به ویژگی‌های طرح کلی متن دست یافت. با بررسی نمونه طرح‌های خراسان جنوبی، طبقه‌بندی ساختار متن شامل قالی‌های واگیره‌ای (گل کشمیری، مددخانی، دو گل، چاپا اشتر، بازوبندی، گلدانی و گل کاشان)، سجاده‌ای، تصویری و درختی است که خصوصیات کلی هریک از آن‌ها در آنالیز خطی و توضیح عنوان‌ها مشخص شده است.

نمودار ۳: طبقه‌بندی قالیچه‌های واگیره‌ای (نگارندگان)

۵-۴-۱. طرح گل کشمیری: طرح واگیره‌ای با نام محلی گل کشمیری ازجمله طرح‌های اصیل و شاخص بلوچی در روستاهای شهرستان زیرکوه می‌باشد. ازجمله شاخصه‌های اصلی این طرح استفاده از نقش مایه‌ای به نام ماهی می‌باشد که برگرفته از طرح ماهی است که در اندازه درشت بافته شده و به آن طرح تپانچه‌ای نیز گفته می‌شود (محمدعلی صمیمی، مصاحبه درخصوص طرح فرش، مرداد ۱۳۹۹). ازجمله خصوصیتی که در ساختار متن قالی‌های گل کشمیری حائز اهمیت است، تکرار ردیف‌های منفصل از قاب‌های هشت‌ضلعی، به‌صورت شکسته در کنار یکدیگر می‌باشد که هریک از قاب‌ها را چهار نقش ماهی تشکیل داده و گل کشمیری نامیده می‌شود.

۵-۴-۲. طرح مددخانی: ساختار اصلی این طرح به صورت قابی و با استفاده از نقش مایه‌ای انتزاعی به نام گل مددخانی اجرا شده‌است. طی تحقیقات میدانی صورت‌پذیرفته، نام محلی این طرح، برگرفته از نقش مایه به‌کاررفته در متن می‌باشد. ازجمله ویژگی‌های طرح و نقش قالی می‌توان به فرم قرارگیری نقش مایه‌ها در متن و استفاده از رنگ لاک‌ی اشاره نمود. همچنین ازجمله موارد قابل توجه، رنگ تیره این طرح نسبت به سایر طرح‌ها می‌باشد. اصالت بافت این طرح مربوط به روستاهای بخش عربخانه و چاه‌دراز شهرستان نهبندان و روستای سرزه از بخش مرکزی شهرستان سربیشه می‌باشد. فرم قاب‌قابی طرح مددخانی، با تکرار نقش مایه انتزاعی گل مددخانی و خشته چتردار با اضلاع پلکانی با یک هشت‌ضلعی شبیه مهر در وسط خشت و چهار چتر در اطراف، استفاده از رنگ لاک‌ی در متن، ازجمله ویژگی‌هایی به حساب می‌آیند که طرح و نقش این قالی را نسبت به دیگر طرح‌های این منطقه متفاوت نموده‌اند.

۵-۴-۳. طرح دو گل: متن فرش توسط ردیف‌هایی از قاب که محیط اطراف آن‌ها دارای خطوطی به‌شکل پلکانی می‌باشد، به فضاهایی مربع‌شکل تقسیم شده‌است. همچنین هریک از فضاها با تکرار متناوب قاب‌های هشت‌ضلعی اجرا گردیده که در قسمت مرکزی هریک از آن‌ها، نقش مایه عطاره شادخار قرار گرفته‌است. ازجمله ویژگی‌های شاخص در نقش‌پردازی این طرح، اجرای فضاهای اصلی به‌صورت منفصل و استفاده از نقش مایه پوتی به‌عنوان تزئین اصلی در محیط اطراف قاب‌ها می‌باشد.

۵-۴-۴. طرح چپات اشتر: با بررسی‌های صورت‌پذیرفته، بافت این طرح در حوزه بافتندگی بلوچ بسیار مرسوم بوده‌است. هریک از این قاب‌ها در میان بلوچ‌ها، چپات اشتر به‌معنای پای شتر نامیده می‌شود و به‌صورت یک‌چهارم اجرا شده‌است. ازجمله شاخصه‌های این طرح در میان اقوام بلوچ خراسان می‌توان به استفاده از رنگ آبی اشاره نمود. این طرح در عشایر بلوچ شهرستان‌های نهبندان، سربیشه و بیرجند بافته می‌شود. ساختار کلی متن در قالی چپات اشتر بلوچ خراسان متشکل از تکرار ردیف‌های متصل قاب‌های هندسی به شکل هشت‌ضلعی می‌باشد که توسط خطوطی به یکدیگر متصل شده‌اند. در مرکز قاب‌های هشت‌ضلعی، نقش مایه شش‌ضلعی ترسیم شده که در بخش داخلی آن یک پای مرغ و در بخش خارجی آن سه پای مرغ رسم شده‌است. با توجه به مصاحبه میدانی صورت‌پذیرفته، نام نقش مایه‌های به‌کاررفته در متن هریک از قاب‌ها، چپات اشتر و خشته چتردار نامیده می‌شود.

۵-۴-۵. طرح بازوبندی: طی مطالعات میدانی صورت‌پذیرفته طرح بازوبندی را می‌توان در دست‌بافته‌های شهرستان نهبندان و بیرجند که تولیدکننده فرش به سبک بلوچ هستند، مشاهده نمود. طرح بازوبندی ازجمله طرح‌های اصیل این منطقه به‌خصوص در روستای گازار شهرستان بیرجند محسوب می‌گردد و در سایر مراکز بافتندگی بلوچ خراسان جنوبی نیز مورد استفاده قرار می‌گیرد. ساختار متن در قالی‌های قابی بازوبندی

مجله
فرش ایران

تحلیل ساختار طرح و نقش
قالیچه‌های عشایری استان
خراسان جنوبی، فن‌روش
رحمانی و همکاران، ۱۳۲-۱۳۳

شامل دو سطح فضایی می‌باشد، به این صورت که یک سطح از به هم پیوستن اشکال هندسی شش ضلعی به نام بازوبند و سطح دیگر با استفاده از نقش انتزاعی لوزی دنداندار تشکیل شده است.

۴-۶ طرح گلدانی: ساختار طرح از نقش مایه‌های انتزاعی شکسته گلدانی با نام محلی دودنی تشکیل شده که در ردیف‌هایی به صورت منفصل و جداگانه تکرار شده و توسط خطی به یکدیگر متصل شده‌اند. براساس تحقیقات میدانی، این نقش مایه برگرفته از آویز اسپندی است که برای دفع چشم‌زخم استفاده می‌گردد.

۴-۷ طرح گل کاشان: طرح گل کاشانی از نمونه طرح‌های مشترک در مناطق بافندگی بلوچ خراسان جنوبی می‌باشد. با توجه به مطالعات میدانی صورت گرفته، بافت این طرح در مناطق روستایی شهرستان بیرجند به‌ویژه روستای القار نیز مرسوم بوده است. در گفتگو با بافندگان محلی، مشخص شد که این قالیچه اکثراً با متن کرم و نقش گلی، معروف به گل کاشان و دارای حاشیه یاعلی و چنگک است. (محمدعلی صمیمی، مصاحبه درخصوص طرح فرش، مرداد ۱۳۹۹). ساختار کلی متن در قالی با طرح گل کاشان، متشکل از تکرار نقش مایه‌های انتزاعی گل و پرندگانی به صورت نیمه شکسته و منفصل می‌باشد که در اندازه‌ای بزرگ‌تر از سایر نقوش در متن قالی تکرار شده‌اند. همچنین نواری با نقش سیزده دمی در تمامی کناره‌های متن اجرا شده که با به کارگیری رنگ تیره، بیش‌تر مورد توجه بیننده قرار گرفته است. استفاده از سایر نقش مایه‌های گیاهی و حیوانی به صورت پراکنده و تک‌به‌تک از جمله نقوش به کاررفته در متن قالی محسوب می‌گردد.

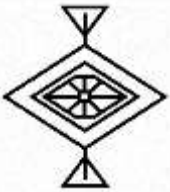
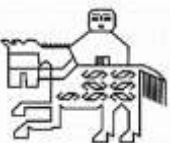
۴-۸ طرح پرچلیکی: با توجه به تحقیقات میدانی صورت پذیرفته در منطقه، طرح پرچلیکی از جمله طرح‌های اصیل و خاص بلوچ و عرب خراسان جنوبی می‌باشد که به دلیل شباهت به چهارپایه لنگر چلک نخ‌ریسی نامگذاری شده است. این طرح در همه مناطق از جمله روستای مزار سیدعلی شهرستان بیرجند، روستاهای بخش عرب‌خانه شهرستان نهبندان و همچنین در روستاهای پخت و گورید شهرستان سریش به بافته می‌شود (همان).

قالیچه تصویر (۱۵) دارای قابی محراب‌گونه است که حالت نمکدان دارد و فاقد ستون و سرستون‌های رایج در سایر قالی‌های محرابی است. نقش مایه پنجه به شکل یک دست باز در مستطیل‌های دو طرف محراب که محل قرارگیری دست نمازگزار به هنگام سجده می‌باشد، اجرا شده‌اند. در وسط محراب، شاهد طرحی از یک درخت انتزاعی هستیم که از آن با نام درخت زندگی یاد می‌شود و به سبب تقدس این درخت در فضای درونی محراب استفاده می‌شود. همچنین در پایین محراب دو آدمک به محافظت از درخت زندگی پرداخته‌اند.

۴-۹ طرح پادرازی: با بررسی‌های صورت پذیرفته، بافت این طرح در حوزه بافندگی خراسان جنوبی کمیاب بوده است. مهاجرت و هم‌نشینی بلوچ‌های سیستان و بلوچستان با اقوام خراسان جنوبی موجب شده تا بافنده از سنت‌های متداول در قالی‌بافی این اقوام به حکم هم‌جواری و مهاجرت، برداشت‌هایی نموده و این طرح با تفاوت‌هایی به سبک بلوچ خراسان اجرا گردد. محل بافت این طرح، کلیه مناطق عشایر نشین عرب و بلوچ در استان خراسان جنوبی از جمله شهرستان زیرکوه روستای آبیز می‌باشد (افتاده، ۱۳۹۳: ۳۸). ساختار کلی متن فرش، متشکل از نقش زن و مردی با بدنی کشیده در مرکز و در پایین یک انسان سوار بر اسب و همچنین انسانی دیگر در ابعادی کوچک‌تر با گریزی در دست است که در بالا و پایین طرح قرار گرفته است. همچنین حضور نقش مایه‌هایی مانند شیر، پرندگان، شتر، اسب، گل و گلدان، فضایی از یک جنگل را برای بیننده تداعی می‌کند و طرح هریک از نقش مایه‌ها در نمونه‌های خطی جدول (۷) قابل مشاهده است. برای نقش مایه شیر، بدن نیم‌رخ و چهره تمام‌رخ طراحی شده است. این مورد از آن جهت مورد توجه قرار می‌گیرد که در نقوش قالیچه‌های بلوچی، تصاویر جانوران به صورت تمام‌رخ را کم‌تر شاهد هستیم. نکته جالب توجه در قالیچه تصویر (۱۴) کشیدگی غیرعادی پیکره‌های انسانی در وسط طرح است و همین کشیدگی و بلندی پای انسان، موجب نام‌گذاری این قالیچه به پادرازی در بین مردمان این خطه شده است.

۴-۱۰ طرح کاجی: طرح کاجی یا سروی از جمله طرح‌های اصیل بلوچ خراسان می‌باشد که اجرای آن به صورت سرتاسری صورت پذیرفته است. در این راستا دلیل نامگذاری این طرح براساس نقش مایه به کاررفته در متن می‌باشد. اصیل‌ترین طرح درختی بافته شده در شهرستان زیرکوه، طرح کاجی می‌باشد (امین دلاکه، تولیدکننده فرش، مصاحبه در مرداد ۱۳۹۹). ساختار متن قالی در این طرح، استفاده از نقش مایه انتزاعی درخت کاج و در بعضی موارد نقوشی از پرندگان روی این درخت‌هاست. این نوع قالیچه به صورت تک‌کاجی یا چندکاجی در زمینه روشن بافته می‌شود. دست‌بافته تصویر (۱۶) دارای زمینه‌ای خلوت بوده و نقوش آن به صورت شکسته اجرا گردیده‌اند.

جدول ۷: نقش مایه‌های به‌کاررفته در متن قالیچه‌های عشایری خراسان جنوبی (طرح‌های غیر از لچک‌ترنج‌دار) (نگارندگان)

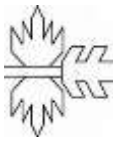
طرح گل کشمیری				طرح گلدانی			
							
گل کشمیری				پرنده			
دودنی				طرح بازوبندی			
							
طرح مددخانی				لوژی			
							
گل مددخانی				خشته چتردار			
طرح دو گل				چپات اشتر			
							
پوتی				خشته چتردار			
عطاره شاخدار				طرح گل کاشانی			
							
گل				پرنده			
طرح پادرازی				مرد گرز به دست			
							
مرد				مرد سوارکار			
				زن			
				طرح تصویر			

طرح‌های
واگیره‌ای

طرح
تصویری

جشن‌ان
سفرهای ایران

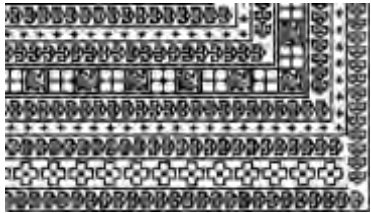
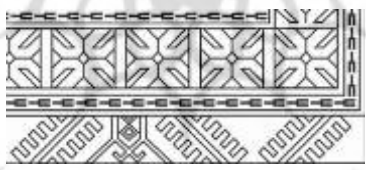
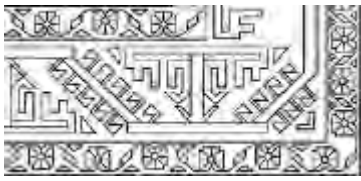
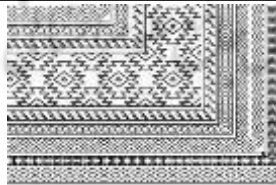
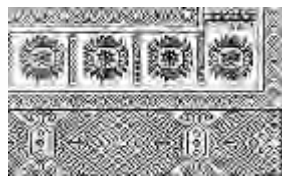
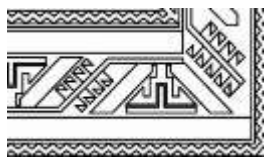
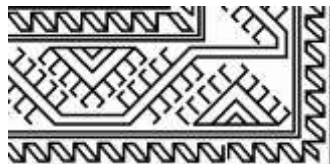
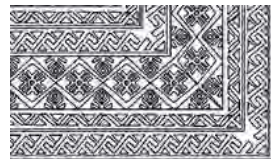
تحلیل ساختار طرح و نقش
قالیچه‌های عشایری استان
خراسان جنوبی، فنریش
رحمانی و همکاران، ۱۳۳۰-۱۳۳۱

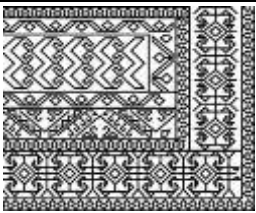
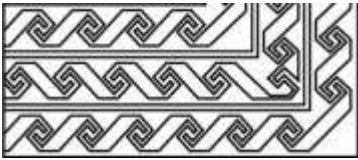
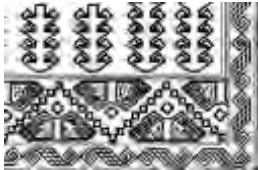
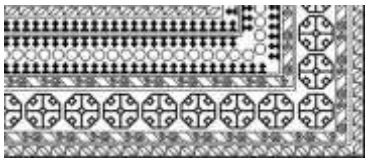
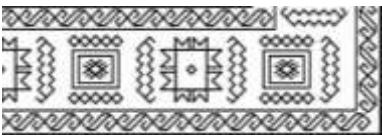
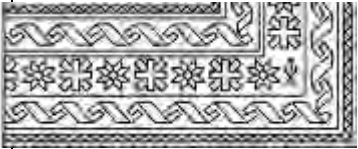
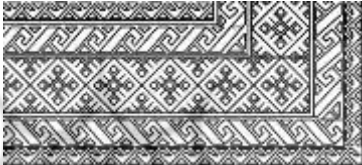
				
گلدان	شتر	مرغابی	شیر	
طرح کاجی	طرح پر جلکی			طرح‌های سجاده‌ای و درختی
				
درخت کاج	پر جلکی	پنجه	سوارکار	

۵-۵. حاشیه

تنوع شکلی ایجاد شده در قالیچه‌های روستایی و عشایری خراسان جنوبی برپایه نقوش شکسته است و نقش مایه‌های استفاده شده در حاشیه نیز یکی از ساختارهای مهم و اصلی مورد بررسی در این قالیچه‌ها محسوب می‌شود. در این زمینه می‌توان در کنار گستردگی و تنوع، نقش مایه‌هایی را به عنوان الگویی ثابت و تکراری در قالیچه‌های منطقه پیدا کرد. تصویر جدول (۸)، به ترتیب حاشیه در قالیچه‌ها را نشان می‌دهد. همچنین در جدول (۹)، حاشیه‌های مشترک این منطقه که برگرفته از الگویی ثابت است، معرفی شده‌اند.

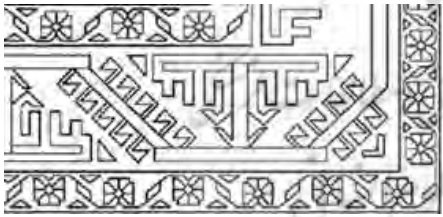
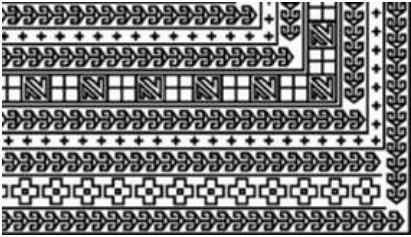
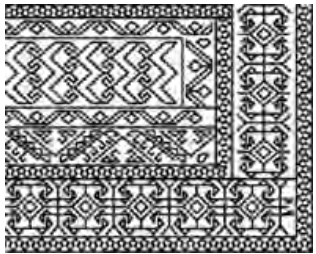
جدول ۸: حاشیه در قالیچه‌های عشایری خراسان جنوبی (نگارندگان)

			دفصلنامه علمی هنرهای صناعی ایران سال هفتم، شماره ۱، پیاپی ۱۲ بهار و تابستان ۱۴۰۳ ۱۲۵
تصویر ۲۷: آنالیز خطی تصویر (۳)، حاشیه ترکیبی توبیدی، تختک گل	تصویر ۲۶: آنالیز خطی تصویر (۲)، حاشیه مددخانی	تصویر ۲۵: آنالیز خطی تصویر (۱)، حاشیه ترکیبی درخت مرغی، کُزار و عطاره شاخدار	
			
تصویر ۳۰: آنالیز خطی تصویر (۶)، حاشیه باغلی	تصویر ۲۹: آنالیز خطی تصویر (۵)، حاشیه پوتی	تصویر ۲۸: آنالیز خطی تصویر (۴)، حاشیه گل کلوچه	
			
تصویر ۳۳: آنالیز خطی تصویر (۹)، حاشیه باغلی	تصویر ۳۲: آنالیز خطی تصویر (۸)، حاشیه رتیلی	تصویر ۳۱: آنالیز خطی تصویر (۷)، حاشیه سبزه دمی	

		
تصویر ۳۶: آنالیز خطی تصویر (۱۲)، حاشیه ترکیبی چهل مرغ و سیزده دمی	تصویر ۳۵: آنالیز خطی تصویر (۱۱)، حاشیه کژمار	تصویر ۳۴: آنالیز خطی تصویر (۱۰)، حاشیه ترکیبی درخت مرغی، کژمار و عطاره شاخدار
		
تصویر ۳۹: آنالیز خطی تصویر (۱۵)، حاشیه ترکیبی نودمی و کژمار	تصویر ۳۸: آنالیز خطی تصویر (۱۴)، حاشیه کژمار	تصویر ۳۷: آنالیز خطی تصویر (۱۳)، حاشیه گل میخ
 تصویر ۴۰: آنالیز خطی تصویر (۱۶)، حاشیه چنگک		

بررسی حاشیه‌های موجود در قالیچه‌های منطقه خراسان جنوبی نشان می‌دهد که استفاده از برخی طرح‌ها در قالیچه‌ها مشترک است و می‌توان به حاشیه‌های کژمار، سیزده دمی، عطاره شاخدار، یاعلی، گل کلوچه و چهل مرغ به‌عنوان مهم‌ترین حاشیه‌ها اشاره کرد. در جدول (۹) هریک از این حاشیه‌ها به‌صورت خطی ارائه شده‌اند و در ادامه، این حاشیه‌ها توضیح داده شده‌اند.

جدول ۹: حاشیه‌های مشترک در قالیچه‌های عشایری خراسان جنوبی (نگارندگان)

	
حاشیه یاعلی (تصاویر ۶ و ۹)	حاشیه کژمار (تصاویر ۱، ۱۰، ۱۴ و ۱۵)
	
حاشیه ترکیبی تعویذی، تختک گل و میخ گل (تصاویر ۳ و ۱۳)	حاشیه ترکیبی چهل مرغ و سیزده دمی (تصاویر ۷ و ۱۲)

۵-۱. حاشیه ترکیبی درخت مرغی، کژمار و عطاره شاخدار

متشکل از تکرار یک حاشیه بزرگ با نام محلی درخت مرغی، یک حاشیه کوچک با نام کژمار و یک حاشیه در بالا و پایین طرح با نقش مایه عطاره شاخدار می باشد. نقش مایه ها در حاشیه بزرگ به صورت جدا از یکدیگر و با تراکم بالا تکرار شده اند.

۵-۲. حاشیه یاعلی

این طرح متشکل از یک حاشیه بزرگ و دو حاشیه نواری کوچک است. حاشیه بزرگ از نقش مایه شکسته یاعلی و نقش مایه قلاب دوطرفه تشکیل شده، هم چنین دو نوار کناری با نقش مایه گل اجرا شده اند. عدم رعایت گوشه سازی و تراکم نقوش از جمله ویژگی های حائز اهمیت در این طرح به شمار می آید.

۵-۳. حاشیه ترکیبی سیزده دمی و چهل مرغ

ساختار حاشیه در قالیچه تصویر (۱۲) به صورت هشت قسمتی اجرا شده که شامل سه حاشیه بزرگ و پنج حاشیه کوچک می باشد. حاشیه کله دار، متشکل از تکرار یک لوزی و یک نیم لوزی است که به عنوان زنجیره حاشیه می باشد. به جهت شباهت طرح انتزاعی این نقش به نیم تنه انسان، کله دار نامیده می شود. ساختار اصلی حاشیه چهل مرغ متشکل از تکرار خطوط شکسته و انتزاعی دو مرغ به همراه یک محور تقارن عمودی است که به عنوان حاشیه بزرگ طرح گل ابر می باشد. فرم اصلی حاشیه بانو متشکل از نقوش گیاهی به صورت انتزاعی است که به عنوان طرح حاشیه کوچک داخلی اجرا شده و حاشیه سیزده دمی را احاطه کرده است. ساختار کلی آن در قالی های دیگر مناطق روستایی بلوچ نشین خراسان جنوبی نیز رایج است. فرم اصلی حاشیه سیزده دمی متشکل از تکرار طرحی انتزاعی است که کج کار سیزده دمی دوکله نامیده می شود. هم چنین نحوه اجرای این حاشیه به صورت دو نوار در بالا و پایین طرح کلی می باشد.

۵-۴. حاشیه ترکیبی تعویذی، تختک گل و میخ گل

تنوع ساختار فرمی حاشیه در این طرح، برگرفته از حاشیه های متنوع به کاررفته در قالی های بلوچ خراسان می باشد. حاشیه تعویذی با طرح تعویذ به شکل یک مستطیل یا پنج ضلعی است که با نقش ها و زاویه های گوناگون، یکی از انواع حاشیه های کاربردی در قالی های بلوچ خراسان محسوب می گردد. حاشیه میخ گل، نقش مایه ای به شکل دو نوار است که در نوارهای بالایی و پایینی فرش و به صورت زنجیره حاشیه تعویذی اجرا شده است. ساختار اصلی حاشیه تختک یا تختک گل، نقش مایه ای به شکل مربع متشکل از چهار واحد کوچک تر است و به صورت متصل و یکی در میان قرار گرفته اند.

۶. نتیجه گیری

تنوع طرح و نقش در قالیچه های عشایری خراسان جنوبی به عنوان یکی از مهم ترین مراکز بافت ایران، دارای جنبه های متفاوتی از بروز عوامل فرهنگی و قومی بافندگان می باشد، به گونه ای که طرح های مربوطه با زندگی ایلیاتی آمیختگی دارند. در این خصوص طرح ها و نقوش با توجه به قرارگیری در هریک از مناطق ذکر شده، شکل و ویژگی های مخصوص به خود را دارا هستند. در بررسی طرح و نقش قالیچه های عشایری این استان، استفاده از طرح های لچک ترنجی، تصویری، درختی، محرابی، ترنج دار، واگیره ای و لچک دار مشاهده می شود. طرح قالی بیشترین میزان استفاده و طرح های تصویری، لچک دار، و درختی کمترین کاربرد را در این منطقه دارا می باشند.

در پاسخ به سوال اول پژوهش باید عنوان نمود که ساختار طراحی در قالیچه های این استان شامل ۱۶ مورد است که عبارتند از: لچک ترنج گل ابر، لچک ترنج فتح الهی، ترنج دار مرغی، ترنج دار طاووسی، لچک دار گوشه سفید، واگیره ای گل کشمیری، واگیره ای مددخانی، واگیره ای دو گل، واگیره ای چیات اشتر، قالی بازوبندی، واگیره ای گلدانی، واگیره ای گل کاشان، درختی کاجی، محرابی پرجلکی و محرابی سجاده ای. بیشترین شکل استفاده از فرم ترنج در قالیچه های منطقه، به شکل لوزی و بیش تر تک ترنجی می باشد. هم چنین از نظر تقسیمات بیش تر به صورت یک چهارم اجرا شده است. فرم به کاررفته در ساختار لچک های منطقه، بیش تر به صورت مثلث اجرا شده و از نقوش مرتبط با متن در نقش پردازی استفاده کرده اند. طرح کژمار به عنوان پرکاربردترین حاشیه در این قالیچه ها می باشد. تراکم مورد استفاده در ساختار حاشیه بزرگ در قالیچه های عشایری خراسان بالاست. بیشترین تقسیم بندی های حاشیه، سه، پنج، هفت و هشت قسمتی در نظر گرفته شده است.

بررسی های انجام شده درخصوص نقش مایه های رایج در قالیچه های عشایری استان خراسان جنوبی نشان می دهند بیشترین فضای مورد استفاده در نقش پردازی قالیچه ها اختصاص به نقوش انتزاعی و شکسته برگرفته از محیط پیرامون بافندگان دارد. با توجه به سبک زندگی،

استفاده از نقوش گیاهی منطقه مانند انواع گل، بته، نقوش حیوانی مانند بز، شتر، مرغ، اسب و انواع نقوش انتزاعی برگرفته از اشیاء پیرامون در قالیچه‌ها مشاهده می‌شود. همچنین استفاده از نقوش انسانی انتزاعی (آدمک) در برخی از قالیچه‌های منطقه دیده می‌شود.

پی‌نوشت‌ها

۱. در حال حاضر، طبقه‌بندی نوزده‌گانه و فعلی فرش ایران بیش از سه دهه عمر دارد و با اعتبار این تفکیک توسط شرکت سهامی فرش ایران، همین تقسیم‌بندی رواج دارد و در دانشگاه‌ها نیز تدریس می‌شود و (بهرغم ایراداتی اساسی که در عدم تفکیک طرح از نقش وجود دارد) عموم محققان و کارشناسان فرش ایران بدان استناد می‌کنند. این تقسیم‌بندی با توجه به شاخصه‌های شناسایی طرح و چگونگی جای‌گیری نقوش در متن فرش صورت می‌گیرد و کلیه فرش‌هایی که بر این مبنا وجوه مشترکی داشته باشند، در یک گروه، که نماینده ساختار و اسلوب کلی طرح است، دسته‌بندی می‌شوند (دریایی، ۱۳۸۶: ۳۲). طرح‌های نوزده‌گانه شرکت فرش ایران عبارتند از: ۱. آثار باستانی و ابنیه اسلامی، ۲. شاه‌عباسی، ۳. اسلیمی، ۴. افشان، ۵. شکارگاهی، ۶. واگیره‌ای (بندی)، ۷. بته‌ای، ۸. درختی، ۹. ترکمن، ۱۰. گل‌فرنگ، ۱۱. محرابی، ۱۲. قابی (خشتی)، ۱۳. گلدانی، ۱۴. طرح ماهی (هراتی)، ۱۵. محرمات، ۱۶. هندسی، ۱۷. ایلپاتی، ۱۸. اقتباسی و ۱۹. طرح‌های تلفیقی (همان: ۳۳-۴۰).

طبقه‌بندی فرش‌های این پژوهش تلفیقی از طبقه‌بندی نوزده‌گانه شرکت سهامی فرش و همچنین طبقه‌بندی طرح و نقش توسط دکتر بیژن اربابی است که دسته‌بندی نوینی را ارائه کرده‌است: ۱. طرح لچک‌ترنج، ۲. طرح افشان، ۳. طرح محرابی، ۴. طرح محرمات، ۵. طرح خشتی، ۶. طرح قابی باندی، ۷. طرح واگیره و ۸. طرح تلفیقی (گاه برخی طرح‌های مورد اشاره در یک متن به‌همراه هم ارائه می‌شوند؛ از این‌رو از چنین طرح‌هایی با نام «تلفیقی» یاد می‌کنیم (اربابی، ۱۳۸۵: ۶۵).

۲. به دست‌بافته پُرزدار و گره‌دار، قالیچه می‌گویند که بافت آن عمدتاً تخت و گاهی نیم‌لول و با نقوش شکسته و انتزاعی اجرا می‌شود.

۳. گردش نخ خامه در زیر و روی تار، گره نامتقارن را به‌وجود می‌آورد. نخ خامه را به دور یک تار گره زده و از پشت تار بعدی بیرون می‌آورند.

۴. گره متقارن، روی دو تار رو و زیر زده می‌شود، به این صورت که بافتنده خامه را در دست چپ خود گرفته و به صورت عمود روی تارهای رو و زیر قرار می‌دهد، هریک از دو سر خامه را به پشت یکی از تارها برده و پس از پیچیدن به دور آن‌ها از بین دو تار بیرون آورده و دوباره آن را می‌گیرد (نیرومند، ۱۳۸۰: ۲۵).

۵. دستگاه‌های قالی‌بافی که اصطلاحاً به آن‌ها دار نیز گفته می‌شود، از نظر شکل دستگاه و مکانیسم بافت، به دو نوع دستگاه‌های افقی و عمودی تقسیم می‌شوند. دستگاه‌های افقی بیش‌تر در میان عشایر رواج دارند و علت رواج آن‌ها، بیش‌تر به دلیل سهولت جابه‌جایی آن‌ها به هنگام کوچ است. با این دستگاه‌ها فرش‌هایی با اندازه‌های بزرگ را نمی‌توان بافت و همچنین فرش‌هایی که با این نوع دستگاه‌ها بافته می‌شوند، گاهی در بالا و پایین، اختلاف عرض پیدا می‌کنند (نصیری، ۱۳۸۵: ۵۹).

۶. قدیمی‌ترین و ساده‌ترین دستگاه قالی‌بافی، دار افقی است که از جنس چوب یا آهن می‌باشد و استفاده از آن در میان ایلات و عشایر و در بعضی روستاها رایج است. این نوع دار از دو چوب سردار و زیردار و هاف و کوجی و چهار میخ چوبی یا فلزی که به‌وسیله آن‌ها دار را روی زمین می‌کوبند و مهار می‌کنند، تشکیل شده‌است. طول سردار و زیردار ۱/۵ برابر عرض قالی می‌باشد و با این نوع دارها معمولاً قالیچه بافته می‌شود و برای بافت فرش‌های بزرگ و پهن مناسب نیستند (نیرومند، ۱۳۸۰: ۴۵).

منابع

اربابی، بیژن. (۱۳۸۵). ارزیابی شیوه‌های طبقه‌بندی طرح و نقش فرش ایران. فصلنامه گلجام. شماره. ۱۱، ۵۷-۷۴.
doi: 20.1001.1.20082738.1387.4.11.19.4

اشنبرنر، اریک. (۱۳۷۴). قالی‌ها و قالیچه‌های شهری و روستایی ایران. ترجمه مهشید تولایی و محمدرضا نصیری. تهران: یساولی (نشر اثر اصلی ۱۹۸۸).

افتاده، مریم. (۱۳۹۳). بررسی نقوش قالیچه‌های بلوچی خراسان جنوبی (پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد منتشر نشده). دانشکده هنر، دانشگاه سمنان، سمنان، ایران.

دریایی، نازیلا. (۱۳۸۶). زیبایی‌شناسی در فرش دست‌باف ایران. تهران: مرکز ملی فرش ایران.

رخشانی‌مقدم، مطهره. (۱۳۹۵). بررسی علل رکود بازار فرش خراسان جنوبی (پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد منتشر نشده). دانشگاه بین‌المللی امام‌رضا، مشهد، ایران.

مجله علمی-تخصصی
فرش‌های ایران

تحلیل ساختار طرح و نقش
قالیچه‌های عشایری استان
خراسان جنوبی، فنون
رحمانی و همکاران، ۱۳۲-۱۳۳

ژوله، تورج. (۱۳۷۵). برگی از قالی خراسان. تهران: شرکت سهامی فرش ایران.

----- (۱۳۸۱). پژوهشی در فرش ایران. تهران: یساولی.

شاه‌بیگی، مرتضی. (۱۳۹۵). تأثیر مؤلفه‌های فرهنگی بر نقوش فرش قائنات (پایان‌نامه کارشناسی ارشد منتشر نشده). دانشکده هنرهای کاربردی دانشگاه هنر، تهران، ایران.

صوراسرافیل، شیرین. (۱۳۸۳). بر کویر سبز جنوب (فرش خراسان). تهران: احیای کتاب.

عاملی، فاطمه، صفاران، الیاس، و صباغ‌پور، طیبه. (۱۳۹۳). تحول نقش ریزه‌ماهی در فرش شهرستان بیرجند طی دهه‌های اخیر. فصلنامه

گلجام، شماره ۲۶، ۳۱-۴۵. doi: 20.1001.1.20082738.1393.10.26.3.0

میریدی، محمدرضا، مرائی، محسن، و مقنی‌پور، مجید. (۱۳۹۶). تحلیل علیت و عاملیت در دگرگونی‌های دو دهه اخیر قالی ایران (مناطق مورد

مطالعه: خراسان شمالی، خراسان رضوی، خراسان جنوبی). فصلنامه گلجام، شماره ۳۲، ۱۲۱-۱۳۴. doi:

20.1001.1.20082738.1396.13.32.7.7

نصیری، محمدجواد. (۱۳۸۵). فرش ایران. تهران: پرنگ.

نیرومند، پوران‌دخت. (۱۳۸۰). آموزش هنر قالی بافی. تهران: بازتاب.

هانگلین، آرمین. (۱۳۷۵). قالی‌های ایرانی. ترجمه اصغر کریمی. تهران: فرهنگسرا (نشر اثر اصلی ۱۹۵۹).

چنانچه
چهره‌های ایران

دفصلنامه علمی هنرهای صناعی ایران

سال هفتم، شماره ۱، پیاپی ۱۲

بهار و تابستان ۱۴۰۳

The Analysis of the Structural Design and Patterns of the Nomadic Rugs of South Khorasan Province

Farnoush Rahmani

Ph.D Student of Comparative Analytical History of Islamic Art, Art Research Department, Alzahra University, Tehran, Iran/ rahmani.farnoosh@yahoo.com

Ali Vandshoari

Associate Professor, Carpet Department, Tabriz Islamic Art University, Tabriz, Iran (Corresponding Author)/ a.vandshoari@tabriziau.ac.ir

Abdollah Mirzaei

Associate Professor, Carpet Department, Tabriz Islamic Art University, Tabriz, Iran/ a.mirzaei@tabriziau.ac.ir

Vahideh Hesami

Instructor, Carpet Department, University of Birjand, Birjand, Iran/ Hesami@birjand.ac.ir

Received: 10/10/2023

Accepted: 29/01/2024

Introduction

South Khorasan Province is considered as one of the important regions of carpet production in the southeastern part of Iran. The carpets produced in this province are primarily created in two well-known styles: urban weaving (centered around the provincial capital and the city of Birjand) and nomadic weaving (focused on Baluch and Arab nomads dispersed throughout the province). Throughout historical eras, South Khorasan has consistently attracted the attention of state rulers, who have utilized nomadic forces to ensure border security. Some tribes have migrated to South Khorasan by force, while others have voluntarily moved to find suitable grazing lands. Generally, among nomads weavers, most patterns are geometric and abstract. The stylized floral designs vary significantly depending on the region they belong to. In other words, specific patterns within each classification are determined based on nomad groups's place of residence. Additionally, there some designs that have been adapted from other carpets. Despite its variety, the study of nomadic carpets in the South Khorasan province has received little attention due to the geographical dispersion of nomadic living areas and the difficulty in accessing authentic samples of these carpets.

Research Method

The method of this research is descriptive-analytical, with data collected through both library and field studies. The historical background data of South Khorasan was gathered through library resources, while the identification of samples was carried out in the field. The statistical population was purposefully selected based on the accessible and currently produced carpets in the region. Given the diversity of design and pattern structures in nomadic areas, a classification based on common categories was employed for a better identification of patterns. These patterns were divided into seven general categories as illustrated in Fig. 1:

چهارمین
کنفرانس ملی
مطالعات باستان‌شناختی
و بافت‌های فرش و گلیم ایران

تحلیل ساختار طرح و نقش
قالیچه‌های عشایری استان
خراسان جنوبی، فرزوش
رحمانی و همکاران، ۱۳۲-۱۳۳

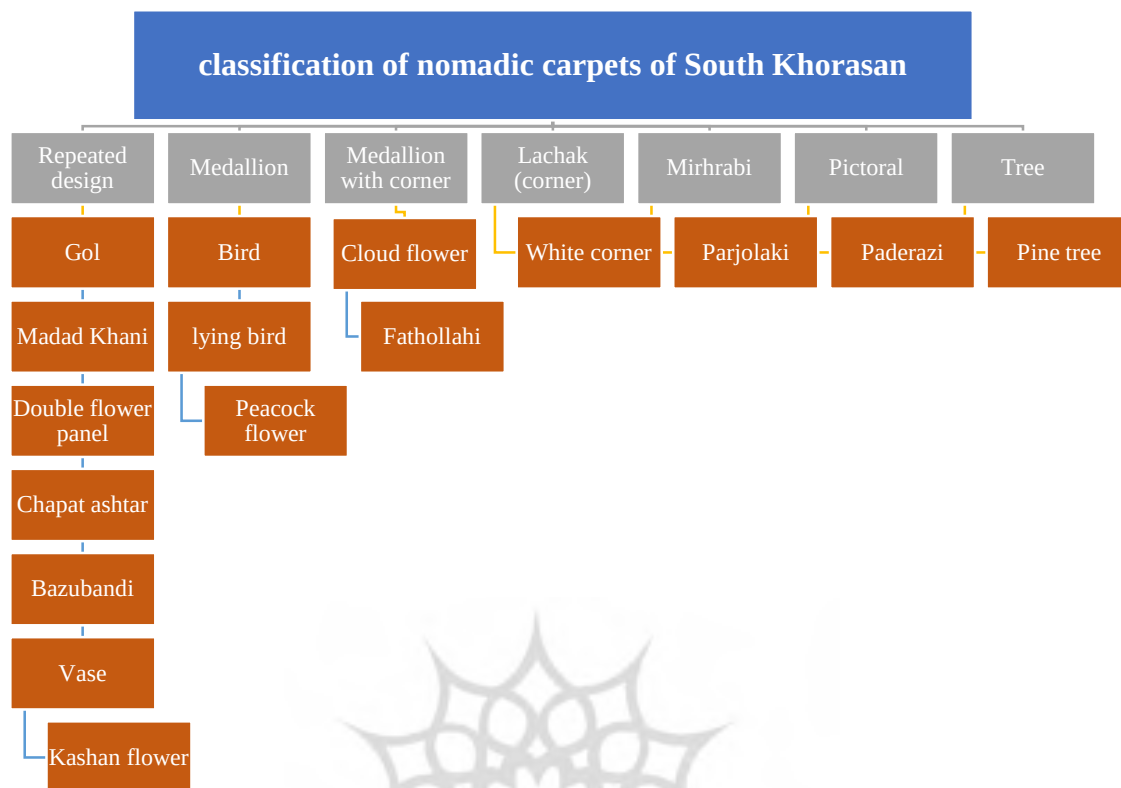

Fig.1: classification of nomadic carpets of South Khorasan (authors)

Research Findings

The diversity of designs and patterns in the nomadic carpets of South Khorasan, as one of Iran's key carpet weaving centers, reflects various aspects of cultural and ethnic influences of the weavers. The associated patterns are intertwined with the nomadic lifestyle. Depending on their location in the mentioned regions, these designs and motifs were found to possess unique shapes and characteristics.

In examining the patterns and motifs of nomadic carpets, the deployment of designs such as Medallion with corner, Pictorial, Tree, Mirhrabi, Medallion, Repeated Design, and Lachak (Corner) is evident. The most commonly used design is the Panel pattern, while Pictorial, Corner, and Tree designs are less frequently used in this area. The design structure of carpets in this province includes 16 specific types, including: cloud flower medallion with corner, Fathollahi medallion with corner, bird medallion, peacock medallion, white corner, Gol Keshmiri repeated design, Madadkhani repeated design, double-flower repeated design, Chapat Ashtar repeated design, Bazubandi panel design, vase repeated design, Kashan flower repeated design, pine tree, Parjalaki mihrabi, and prayer rug mihrabi. The predominant form of the medallion in the carpets of the region is diamond-shaped, often featuring a single medallion. In terms of divisions, they are mostly executed in quarters. The form used in the structure of the region's corners is predominantly triangular, incorporating motifs related to the overall design. An examination of the borders in the nomadic carpets of South Khorasan reveals that certain designs are commonly shared among carpets, with the most significant borders being Kajhmar, Sizdahdomi, Attareh Shakhdar, Ya Ali, Golkoloucheh, and Chehelmorg. The most common border divisions include three, five, seven, and eight-part divisions. The shape diversity, found in rural and nomadic carpets of South Khorasan, is based on broken motifs, and the decorative elements used in the borders are considered one of the main structures examined in these carpets. Alongside the breadth and variety, specific motifs can be identified as fixed and repetitive patterns in carpets of the region.

Conclusion

The studies conducted on the common motifs in the nomadic carpets of South Khorasan Province indicate that the majority of the design space is occupied by abstract and broken motifs inspired by the weavers' surrounding environment. Given their lifestyle, the use of local plant motifs, including various flowers and leaves as well as animal motifs such as goats, camels, birds, and horses, is prevalent in these carpets. Additionally, abstract human motifs (stick figures) are observed in some carpets from the region.

Keywords: design structure, motifs, nomadic carpets, South Khorasan, baluch nomads.

References

- Ameli, F., Safaran, E., & Sabaghpour, T. (2014). The Transformation of the Fish Motif in the Carpets of Birjand in Recent Decades. *Goljam*, No. 26, 31-45. doi: 20.1001.1.20082738.1393.10.26.3.0 [In Persian].
- Arbabi, B. (2006). Evaluation of Classification Methods for Persian Carpet Designs. *Goljam Quarterly*, No. 11, 57-74. doi: 20.1001.1.20082738.1387.4.11.19.4 [In Persian].
- Aschenbrenner, E. (1995). *Urban and Rural Carpets of Iran*. (M. Tolaei & M. Nasiri, Trans.) Tehran: Yasavoli (Original work published 1988). [In Persian].
- Daryai, N. (2007). *Aesthetics in Iranian Handwoven Carpets*. Tehran: National Carpet Center of Iran. [In Persian].
- Hangeldin, A. (1996). *Iranian Carpets*. (A. Karimi, Trans.) Tehran: Farhangsara (Original work published 1959). [In Persian].
- Moridi, M., Marasi, M., & Moghanipour, M. (2017). Causality and Agency in the Recent Transformations of Iranian Carpets (Study Areas: North Khorasan, Razavi Khorasan, South Khorasan). *Goljam*, No. 32, 121-134. doi: 20.1001.1.20082738.1396.13.32.7.7 [In Persian].
- Nasiri, M. J. (2006). *Persian Carpets*. Tehran: Parang. [In Persian].
- Niroomand, P. (2001). *Teaching the Art of Carpet Weaving*. Tehran: Baztab. [In Persian].
- Oftadeh, M. (2014). Study of the Motifs in Baluchi Carpets of South Khorasan (Unpublished Master's Thesis). Faculty of Arts, Semnan University, Semnan, Iran. [In Persian].
- Rakhshani-Moghadam, M. (2016). Investigation of the Causes of the Decline of the Carpet Market in South Khorasan (Unpublished Master's Thesis). Imam Reza International University, Mashhad, Iran. [In Persian].
- Shahbeigi, M. (2016). The Influence of Cultural Components on the Motifs of Qaenat Carpets (Unpublished Master's Thesis). University of Art, Tehran, Iran. [In Persian].
- Sour Esrafil, Sh. (2004). *On the Green Desert of the South (Khorasan Carpets)*. Tehran: Ehyayeh Ketab. [In Persian].
- Zhouleh, T. (1996). *A Leaf from Khorasan Carpets*. Tehran: Iran Carpet Company. [In Persian].
- . (2002). *Research on Persian Carpets*. Tehran: Yasavoli. [In Persian].

مجله خاورشناسی

تحلیل ساختار طرح و نقش
قالیچه‌های عشایری استان
خراسان جنوبی، فنونش
رحمانی و همکاران، ۱۳۲-۱۳۳